

Весці БДПУ

Штоквартальны навукова-метадычны часопіс.
Выдаецца з чэрвеня 1994 г.

№ 4(58) 2008

СЕРЫЯ 2.

Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія.
Эканоміка. Культуралогія

Змест

Галоўны рэдактар

П.Дз. Кухарчык

Рэдакцыйная калегія:

В.В. Бушчык
(нам. галоўнага рэдактара)

Л.М. Давыдзенка

А.В. Данільчанка

А.П. Жытко

М.М. Забайскі

Л.М. Каранеўская
(адк. сакратар)

І.В. Катляроў

П.В. Кікель

Г.А. Космач

Н.І. Кунгурава

А.М. Люты

У.А. Мельнік

А.І. Смолік

С.В. Снапкоўская

А.С. Цернавы

В.В. Шынкароў

Гісторыя

Самусік А.Ф. Станаўленне адукацыйнай справы на беларускіх землях у XIV – першай палове XVI ст. 3

Пуцік У.С. Прычыны абмежавання ўдзелу буржуазіі ў беларускім нацыянальным руху на мяжы XIX–XX стст. 7

Башмакоў А.А. Мануфактурная вытворчасць Беларусі ў 1861–1914 гг.: умовы развіцця 10

Казакевіч В.Б. Колькасныя змены ў складзе гарадскога насельніцтва і рост яго адукацыйнага ўзроўню як уплывовыя фактары культурнага развіцця Беларусі ў другой палове XIX – пачатку XX ст. 15

Драздова К.А. Гістарыяграфія і аналіз крыніц па гісторыі фарміравання банкаўскай сістэмы Беларусі (другая палова XIX – пачатак XX ст.) 19

Крыварот А.А. Узаемадзеянне беларускіх і расійскіх партызан па арганізацыі атрадаў у гады Вялікай Айчыннай вайны (1941–1944 гг.) 22

Цыбулька К.М. Беларускае антыказнаўства ў гады незалежнасці і самастойнага развіцця (1991–2008 гг.) 26

Казачонак Т.В. Паняцце «аўстрафашызм» у гістарычнай навуцы: паходжанне, сутнасць, асноўныя ацэнкі 30

Філасофія

Крошко А.А. Сацыяльны парадок і сацыяльны канфлікт: тэарэтыка-метадалагічныя падыходы да даследавання 34

Кузняцова М.А. Сацыяльны ідэал у творчай спадчыне А.А. Зіноўева 38

Сайганавы В.С. Змест норм навуковай рацыянальнасці ў гасеалагічнай, эпістэмалагічнай і сацыякультурнай транскрыпцыях 41

Барэцкая В.К. Суадносіны хрысціянскага ўніверсалізму і нацыянальнага самавызначэння ў святле сучасных сацыяльных вучэнняў каталіцтва і праваслаўя 45

Паліталогія

Жаўняровіч Т.І. Нацыянальная палітыка дзяржавы ва ўмовах глабалізацыі 49

Сіткевіч С.В. Праблемы развіцця інтэграцыйных працэсаў на постсавецкай прасторы і палітыка Рэспублікі Беларусь 51

Новікава С.І. Развіццё ідэй і ўяўленняў аб праве і справядлівасці: ад антычнасці да праектаў сацыялістаў-утапістаў 55

Сацыялогія

Хамутоўская С.В. Электаральныя паводзіны як сістэмны аб'ект 59

Мясцадаў А.М. Асаблівасці прафесійнай дзейнасці ўрача, яго паводзін і зносін: падыходы і аснова спецыфікацыі 62

САЦЫЯЛЬНЫ ПАРАДАК І САЦЫЯЛЬНЫ КАНФЛІКТ: ТЭАРЭТЫКА-МЕТАДАЛАГІЧНЫЯ ПАДЫХОДЫ ДА ДАСЛЕДАВАННЯ

Гісторыя неаднаразова сведчыла, што на пераломных этапах свайго развіцця любая грамадская сістэма аб'ектыўна мела патрэбу ва ўстойлівай арганізацыі сацыяльнага жыцця. Якаснае змяненне сутнасных характарыстык такіх сістэм – гэта заўсёды даволі складаны, супярэчлівы, нярэдка даволі напружаны стан, звязаны з крытычнай пераацэнкай свайго мінулага і з выбарам сваёй бліжэйшай і аддаленай будучыні. Змена падстаў, на якія абапіраўся мінулы сацыяльны парадак, немінуха прыводзіла да яго парушэння, якое выражалася ў росце напружанасці ў грамадстве, рэзкага ўзрастання канфліктнага ўзаемадзеяння сацыяльных суб'ектаў.

Праблемы ўмацавання сацыяльнага парадку і стабільнасці ў грамадстве, пераадолення напружанасці, якая пагражала перарасці ў буйнамаштабныя сацыяльныя канфлікты, асабліва актуальнасць набылі для постсавецкіх краін з пачатку 90-х гг. XX ст. Гэтыя праблемы ўяўляюць значныя навуковы інтарэсы і ў нашы дні.

Вядома, што зварот даследчыкаў да аналізу суадносін канфлікту і сацыяльнага парадку мае даўнюю традыцыю. У рамках дадзенай праблематыкі працавалі такія вядомыя сацыяльныя філосафы, як О. Конт, К. Маркс, Т. Парсанс, В. Парто, Р. Дарэндорф і інш.

Сацыяльныя канфлікты з'яўляюцца неад'емнымі элементамі і адначасова ўмовай развіцця сацыяльных адносін і сацыяльных інстытутаў. На думку Г. Зімеля, «канфлікт ачышчае паветра» і не абавязкова прыводзіць да разбурэнняў; ён можа выконваць важныя функцыі захавання сацыяльных адносін і сацыяльных сістэм.

У той жа час сацыяльны парадак па сваёй сутнасці адлюстроўвае вядомую ўстойлівасць у развіцці сацыяльных сістэм рознага ўзроўню, якая дасягаецца сукупнасцю дзеянняў сацыяльных інстытутаў (сродкаў кантролю і рэгуляцыі паводзін людзей) і адносін, якія ахоўваюць іх стабільнасць.

Катэгорыя «парадак» у агульным сэнсе адлюстроўвае пошукі сацыяльных і светапоглядных апор цэласнасці грамадства, каштоўнасцей і норм, якія дазваляюць гарманізаваць грамадскія адносіны. «Порядок есть первая, – адзначае на гэты конт Л.А. Ціхаміраў, – наиболее на-

сушная потребность рождающегося общества. При нарушении этого условия процесс разрушается и заменяется хаотическим смешением своих элементов» [1, с. 30]. З гэтым паняццем звязваюць упарадкаванасць сацыяльнага жыцця, яго ўрэгуляванасць за кошт сацыяльна-культурных, палітычных і прававых сродкаў. Чалавек упарадкоўвае свой свет, набывае веды і вопыт, абагульняе іх з дапамогай сімвалічных сродкаў. Парадак становіцца асновай дзейнасці, ён пастаянна ўзнаўляецца, змяняецца ў ходзе сацыяльнай жыццядзейнасці.

У заходняй сацыяльнай філасофіі тэрмін «сацыяльны парадак» выкарыстоўваецца наравне з такімі тэрмінамі, як «сацыяльная стабільнасць», «сацыяльная раўнавага», «сацыяльная інтэграцыя». У агульным выглядзе сацыяльны парадак – гэта комплекс умоў і фактараў станаўлення і падтрымання чалавечага супольнага жыцця, выбару грамадскага ладу, тыпу дзяржаўнага праўлення, існавання грамадства ў яго канкрэтных формах.

У навуковай літаратуры існуюць неадназначныя тлумачэнні дадзенай катэгорыі. Сацыяльны парадак быў добра ўсвядомлены як праблема ў Новы час у форме парадоксу Гобса: як магчыма грамадства, калі «чалавек чалавеку – воўк». Пасцвярджэнні Т. Гобса, бяспека і парадак у грамадстве могуць быць дасягнуты толькі шляхам заключэння дагавора, згодна з якім кожны грамадзянін уступае сваю індывідуальную ўладу на карысць цэнтральнай улады (суверэну) і атрымлівае ўзамен ахову свайго жыцця і ўласнасці. У сваёй тэорыі грамадства ён зыходзіць з неабходнасці існавання вышэйшага цэлага (дзяржавы), якому павінны падпарадкоўвацца часткі (індывіды). Адсюль, па Т. Гобсу, узнікае сацыяльны парадак.

Ідэю грамадскага дагавора развівалі Гольбах, Гельвецый і Дзідро. На аснове маральна-рэлігійных прынцыпаў філасофія традыцыяналістаў абгрунтавала ідэю арганічнага адзінства грамадства. Гэтыя ўяўленні аб усеагульнай згодзе былі пакладзены затым у аснову «пазітыўнай сацыялогіі» О. Конта. Ён упершыню ў гісторыі грамадскай думкі адзначыў тое, што грамадства ўяўляе сабой арганічнае адзінства ўсяго чалавецтва ці якой-небудзь значнай яго часткі.

Сацыяльная салідарнасць у яго тлумачэнні засноўвалася не толькі на маральным адзінстве і традыцыях, але і на ўзмацненні ролі дзяржавы. Дзяржава, такім чынам, аказваецца ахоўнікам грамадскага парадку і сацыяльнай салідарнасці [2, с. 83].

Катэгорыя «сацыяльны парадак» шырока выкарыстана ў навуковы абарот дзякуючы працам М. Вебера. На думку нямецкага вучонага, чалавечы супольнаму жыццю ўласціва імкненне да пэўнай сацыяльнай раўнавагі і стабільнасці адносін. Сацыяльная дынаміка ў яго інтэраакцыі – гэта працэс руху ад хаосу ці «аксіяматычнай пустаты» да сацыяльнага парадку, да сэнсавай напоўненасці сацыяльных адносін [3, с. 141]. «Значимость порядка нечто большее, чем простое единообразие социального поведения, обусловленное обычаем или констелляцией интересов. Порядок, устойчивость которого основана только на целерациональных мотивах значительно лабильнее, чем порядок, ориентированный только на обычай, привычке» [4, с. 47].

У вызначэнні сацыяльнага парадку значную ролю адыграў Э. Дзюркгейм. Ён пастуліраваў цэнтральнасць маралі і духоўнасці ў тлумачэнні працэсаў сацыяльнай інтэграцыі. «В любом обществе существует некоторое множество общих идей и чувств, которые передаются от поколения к поколению и обеспечивают одновременно единство и преемственность коллективной жизни. Таковы народные легенды, религиозные традиции, политические верования, язык искусства» [5, с. 190]. Дзюркгейм тлумачыў сацыяльны парадак праз працэс сацыялізацыі, у ходзе якога сацыяльныя нормы і каштоўнасці набываюць якасць унутранай прымусовай сілы. Аднак для любога грамадства характэрны перыяды ўзвышэння, калі старыя сацыяльныя нормы і каштоўнасці перастаюць дзейнічаць, а новыя яшчэ не ўсталяваліся. Для абазначэння такога каштоўна-норматывага вакууму Дзюркгейм увёў паняцце «анамія».

У далейшым канцэпцыя аноміі і праблема сацыяльнага парадку распрацоўваліся і Р.К. Мертнам. Ён пісаў, што «сеть ожиданий, составляющая каждый социальный порядок, основывается на желательном поведении членов общества, соответствующим установленным и, возможно, постоянно меняющимся культурным образцам. Именно вследствие всеобщей ориентации поведения на основные культурные ценности мы можем говорить о массе людей как об обществе» [6, с. 104].

Найбольш падрабязна і ўсебакова праблема сацыяльнага парадку была разгледжана Т. Парсансам [7, с. 39]. На думку Парсанса, у сучасным свеце складваецца новая форма грамадскага ладу, якая характарызуецца тым, што калі адзіны сацыяльны парадак распадаецца

на лакальныя парадкі. Калі «глобальны сусветны парадак» аказваецца нядзейсным, а легальны палітычны парадак грамадства – недастатковым, у якасці замены ці дапаўнення да іх канстатуецца рэгіянальныя і асаблівыя парадкі. Гэтыя лакальныя сацыяльныя парадкі абмежаваны, змяняюцца ў часе, іх межы рухомыя. Самі падставы лакальных парадкаў аказваюцца падуладнымі радыкальным пераўтварэнням. Разам з тым плюралізацыя сацыяльнага парадку не азначае наступленне хаосу. Яна абумоўлена фрагментацыйнай сацыяльнай рэчаіснасцю, калі адна галіна пэўным чынам упарадкаваных з'яў здзяйсняе сябе і ўзаемадзейнічае з іншымі [8, с. 14].

Трэба адзначыць, што Парсанс падзяляе ідэю Макса Вебера аб сэнсавым характары і каштоўнасцям абумоўленасці сацыяльнага дзеяння, адкуль вынікае, што ўзаемамаральнае людзей магчыма толькі на аснове агульных каштоўнасцей.

Парушэннямі сацыяльнага парадку цікавіўся амерыканскі сацыёлаг рускага паходжання П. Сарокін. Разглядаючы іх у якасці важнейшых унутраных працэсаў, якія працякаюць у сацыяльным целе, навуковец не толькі расшырыў фактычную базу аналізу, вывучаючы парушэнні ад антычнасці да сучаснасці, але і стварыў канцэпцыю найважнейшых сацыяльных парушэнняў. Ён пісаў: існаванне пульсацыі – «арганічныя і крытычныя перыяды», сацыяльны парадак, яго парушэнне і аднаўленне – добра вядомы, але некаторыя глыбінныя і найважнейшыя аспекты гэтага працэсу «вядомы значна менш» [9, с. 108]. Атрыманыя лічбавыя даныя зрабілі бяздоказным першы папулярны міф, па якім сацыяльныя парушэнні трактаваліся як паталагічныя, ненармальныя і выпадковыя працэсы. П. Сарокін рашуча выступіў супраць гэтай думкі, заявіўшы, што сацыяльныя парушэнні аказваюцца ў такой жа ступені неабходнымі, як і сацыяльны парадак.

У шэрагу напрамкаў сацыяльнай філасофіі назіраецца рост інтарэсу да звычайных аспектаў сацыяльнага парадку. Тут можна адзначыць вялікае значэнне «Тэорыі справядлівасці» Дж. Роулса, дзе ён паспрабаваў распрацаваць мінімальна неабходныя агульныя прынцыпы справядлівасці, якія маглі б легчы ў аснову «добра арганізаванага грамадства», пабудаванага на дэмакратычных пачатках. Дж. Роулс лічыў справядлівасць першай дабрачыннасцю грамадскіх інстытутаў падобна ісціне ў сістэме мыслення [10, с. 27].

У цэлым на сённяшні дзень у сацыяльных навуках вылучаюць некалькі падыходаў да даследавання феномена сацыяльнага парадку:

1. *Сацыяльна-філасофскі падыход.* У сацыяльнай філасофіі агульныя падставы праблемы парадку ў грамадстве плённа могуць вырашацца шляхам выяўлення сутнасці сацыяльнага.

2. *Структурна-функцыянальны падыход* да парадку грамадства прадстаўлены такімі аўтарамі, як Т. Парсанс і Р. Мертан, якія распрацавалі метадалогію сістэмнага аналізу парадку.

3. *Сацыялагі-інтэграцыйны падыход* разглядае сацыяльны парадак як парадак сацыяльных адносін і сацыяльных дзеянняў. На аснове такога падыходу даследаванні сацыяльнага парадку прадстаўлены ў працах Ю.А. Агафонава, Э. Гідэнса, Г.В. Дыльнова, Д. Локвуда, Е.А. Угрыновіча і інш.

4. *Інстытуцыянальны падыход*. Сутнасць дадзенага падыходу заключаецца ў тым, што інстытуцыяналізацыя парадку ў грамадстве рэалізуецца ў інстытутах-устанавленнях, якія здзяйсняюць звышкалектыўны парадак, дзе клетачкі сацыяльнага рэгулююцца ўзроўнямі і формамі сацыяльнага парадку (П.П. Баранав, В.І. Карпеца, В.П. Кузьміна, Э.А. Папова, І.Л. Часнова, Н.А. Шматко, О. Эйдэльмана).

5. *Каштоўнасны падыход* раскрыты ў сучасных канцэпцыях парадку ў працах В.В. Давыдзенка, Н.І. Драглова, В.П. Барышкова, В.П. Гасіліна, А.В. Захарова, М.С. Кагана, І.К. Панціна, А.І. Родэля, В.П. Тугарынава, В.Г. Фядотавай, В.Е. Чыркіна, В.С. Швырова.

6. *Дзейнасны падыход* найбольш актыўна распрацоўвалі В.С. Сцёпін, В.С. Швыроў, С. Авярынцаў.

7. *Сінэргетычны падыход*, які разглядае спантаннае з'яўленне разнастайных форм парадку, што адрозніваюцца рознай ступенню ўпарадкаванасці структур, актыўна распрацоўвалі В.П. Бранскі, А.В. Круглоў, О.Ю. Рыбакоў, Л.А. Стрызое, В.Б. Усцьянцаў, І.Л. Часнакоў, В.Е. Чыркін, В.Ф. Халіпаў.

8. *Інтэракцыянісцкі падыход* распрацаваны ў этнаметадалогіі (І. Гофман). У ім разглядалася канструяванне парадку на ўзроўні штодзённага сацыяльнага ўзаемадзеяння.

9. *Падыход, які падкрэслівае значэнне ўлады і панавання, гэта значыць прымусу*. Парадак забяспечваецца выкарыстаннем арміі, паліцыі, суда і г. д. Сярод тэарэтыкаў такога погляду на ролю прымусу ў забеспячэнні сацыяльнага парадку вылучаюцца К. Маркс і М. Вебер, хоць абодва разумелі значэнне культуры і каштоўнасцей.

Цяпер важна высветліць, якое ж месца ў арганізацыі грамадства займае сацыяльны канфлікт. Даследчыкі дадзенай праблемы па-рознаму адказвалі на пастаўленыя пытанні. Аднак, калі абагульніць іх погляды, то можна выдзеліць два супрацьлеглыя падыходы.

Першы падыход звязаны з функцыяналісцкай бесканфліктнай мадэллю грамадства. Гэта пазіцыя была распрацавана ў рамках структурна-функцыянальнага аналізу Т. Парсансам. З дадзенай пазіцыі канфлікт разумеецца як скажэнне, дысфункцыянальны працэс у сацыяль-

ных сістэмах. Канфлікт падрывае аснову салідарнага функцыянавання сацыяльнай сістэмы, таму ўяўляецца выражэннем «адхіляючыхся паводзін», «дысфункцыяй», якая вядзе да дэзарганізацыі і дэінтэграцыі грамадства. Т. Парсанс успрымае канфлікты ў першую чаргу як «бедства». На яго думку, асноўным станам сацыяльнай сістэмы з'яўляецца яе стабільнасць. «раўнавага», якая задаецца і падтрымліваецца пэўнай нарматыўна-каштоўнаснай структурай. У сувязі з гэтым сацыяльны канфлікт – гэта паводзіны ці іх матывацыя, якія знаходзяцца ў супярэчнасці з адной ці некалькімі сацыяльнымі нормамі і таму складаюць прычыну з'яўлення іх дысфункцыянальнасці. Любое змяненне сацыяльнай сістэмы разглядаецца як эвалюцыйна-адаптацыйнае змяненне яе нарматыўнай структуры і сумяшчальнай сістэмы каштоўнасцей, паступова здзяйсняемае ў працэсе «вяртання» адхіляючыхся (канфліктных) відаў паводзін да нормы і тым самым – зняцця ўзнікшага «напружання».

Такім чынам, асноўная пазіцыя функцыяналістаў заключаецца ў тым, што сацыяльны канфлікт ёсць збой, дэфармацыя нармальнага функцыянавання грамадства. Канфлікт парушае сацыяльны парадак, нармальнае функцыянаванне грамадства. Натуральным станам грамадства з'яўляюцца гарманічныя і бесканфліктныя адносіны паміж элементамі сацыяльнай сістэмы. Таму трэба не дапускаць канфліктаў, а калі яны ўзніклі – ліквідаваць. Такі падыход апраўданы для перыядаў стабільнага стану сацыяльных сістэм.

Другі напрамак разглядае пазітыўныя бакі канфлікту. Заснавальнікам канфліктнай тэорыі грамадства можна лічыць К. Маркса. Згодна з яго тэорыяй, грамадства ў цэлым разглядаецца як канфліктнае. Супярэчнасці паміж узроўнем развіцця прадукцыйных сіл і характарам вытворчых адносін з'яўляюцца крыніцай сацыяльнага канфлікту. К. Маркс вылучае і класавы канфлікт, які адбываецца з-за падзелу людзей на розныя класы ў адпаведнасці з іх становішчам у эканамічнай сістэме. Пастаянная варожасць двух класаў (капіталістаў і наёмных рабочых) з'яўляецца крыніцай класовай барацьбы, якая ў сваю чаргу вядзе да большасці палітычных канфліктаў. Для К. Маркса канфлікт не перашкаджае развіццю грамадства, а наадварот, гэта неабходнае сутыкненне, якое трэба ўмець арганізаваць у імя паскарэння дынамікі грамадства.

У пасляваенныя гады адзначаныя мадэлі рашуча пераглядаюцца. Яркімі іх крытыкамі сталі вядучыя заходнія канфліктолагі – Л. Козер, Р. Дарэндорф, К. Боулдзінг, І. Гальтунг, Л. Крысберг і інш. Яны паказалі значэнне канфліктаў як стымулятараў прагрэсу, фактараў удасканалення сацыяльных структур, як натуральных форм грамадскага жыцця і дзейнасці, здольных пры-

райных умовах выканаць ролю пазітыўнага сродку інтэграцыі і стабілізацыі сацыяльных груп, інстытутаў і сацыяльных сістэм у цэлым. Сучасны пункт гледжання на канфлікт сцвярджае, што канфлікт ёсць форма змянення і яго ўклад у развіццё арганізацыі можа быць проста невымерным. А адмаўленне канфлікту – гэта адмаўленне развіцця грамадства і яго асобных структур і частак. Ненармальным з'яўляецца не наяўнасць, а адсутнасць канфлікту [11, с. 34].

Л. Козер адным з першых звярнуў увагу на неабходнасць вывучэння сацыяльнага канфлікту і кіраванне ім у інтарэсах стабільнага развіцця грамадства. Ён паставіў задачу ўраўнаважана персанаўскі дысфункцыянальны падыход да канфлікту, канцэнтруючы ўвагу на яго пазітыўныя функцыі. Л. Козер разгледзеў канфлікт як адну з форм сацыяльнага ўзаемадзеяння, як трацэс, які пры пэўных умовах можа мець для сацыяльнага арганізма ці пэўных жыццёва важных яго падсістэм не толькі дэструктыўны, але і канструктыўны (інтэгратыўны) наступны. «Определенная степень конфликта является существенным элементом в формировании стабильности и устойчивости групповой жизни» [11, с. 36].

Вынікі канфлікту залежаць ад прадмета спрэчкі, а таксама ад тыпу сацыяльнай структуры «станет ли социальный конфликт средством стабилизации внутригрупповых отношений и согласования противоположных требований сторон или он окажется чреватым социальным взрывом – ответ на этот вопрос зависит от характера социальной структуры, в условиях которой развивается конфликт» [12, с. 542]. Сама сацыяльная структура ўтрымлівае пэўныя гарантыі для стабільнасці ўнутрыгрупавых адносін у умовах узнікшага сацыяльнага канфлікту. Пэўныя гарантыі з'яўляюцца талерантнасцю адносін да канфліктаў і ступень іх інстытуцыялізацыі.

Л. Козер падкрэсліваў, што не канфлікт паганьвае раўнавагу сістэмы, а яе жорсткасць, якая паддзіляе рознага кшталту напружанні, што акумулюючыся, могуць прывесці да вострага канфлікту на базавых каштоўнасцях, якія закранаюць асновы грамадскай згоды [13, с. 17].

Крыніцай абвастрэння канфліктаў з'яўляецца неадназначнае незадаволенасці існуючым станам (страх), узростаннем прэтэнзій, радыкальнае змяненне самасвядомасці і самаадчування. Незадаволенасць, якая набывае адкрытую форму, спрымае ўзнікненне сацыяльнага руху, у ходзе якога з'яўляюцца лідэры, адпрацоўваюцца праграмы і лозунгі, фарміруецца ідэалогія абароны інтарэсаў. На гэтым этапе канфлікт становіцца адкрытым і неабарачальным. Ён або ператвараецца ў самастойны і пастаянны кампанент грамадскага жыцця, або завяршаецца перамогай аднаго з бакоў, або вырашаецца на аснове пэўных уступак бакоў. Так, Р. Дарэндорф гавя-

рыў, што супярэчнасць можа быць падаўлена, аднак падаўленне з'яўляецца не толькі амаральным, але і неэфектыўным спосабам абыходжання з сацыяльнымі канфліктамі. У той меры, у якой сацыяльны канфлікт спрабуюць падавіць, узрастае іх патэнцыяльная злаякаснасць. Большасць непарламенцкіх форм дзяржавы павінна аспярожна спалучаць падаўленне і рэгуляванне канфліктаў. Калі гэтага не адбываецца, то выбух гранічна насільных канфліктаў з'яўляецца толькі пытаннем часу. «Там, где существует общество, существуют конфликты. Возможно, конфликт является отцом всех вещей, т. е. движущей силой изменений, но конфликт не должен быть войной и не должен быть гражданской войной. Пожалуй, в рациональном обуздании социальный конфликт одна из центральных задач политики» [14, с. 145].

Па сутнасці, грамадства, якое паспрабуе выкараціць канфлікт, не зможа выжыць. Таму што арганізаванае цэлае, якое абыходзіцца без унутраных канфліктаў, было б статычным, слаба адаптаваным да рэальнага асяроддзя, сацыяльных утварэнняў, пазбаўленых шансаў на развіццё. «Ни одна группа не бывает полностью гармоничной, поскольку в таком случае она была бы лишена движения и структуры. Группам необходима как гармония, так и дисгармония, как ассоциация, так и диссоциация; и конфликты внутри групп ни в коем случае не являются исключительно разрушительными факторами» [15, с. 51]. Не «бесканфліктнасць», а мастацтва пераадолення ўнутраных і знешніх супярэчнасцей і выкарыстанне іх у інтарэсах арганізаванага цэлага з'яўляецца адной з прыкмет дзейснай арганізацыі.

У цэлым можна вылучыць наступныя асноўныя падыходы да вывучэння сацыяльных канфліктаў: *функцыяналісцкі* падыход Г. Зімеля; *сацыяльна-класавы* падыход К. Маркса; *пазітыўна-функцыянальны* падыход Л. Козера; *дыялектычны* падыход Р. Дарэндорфа; *гульнёвы* падыход А. Рапапорта, Хейзінгі, Э. Берна; *паводзінскі* падыход К. Боулдзінга; *структурная сацыялогія* П. Блау і Дж. Шварца; *канцэптualны* падыход Р. Колінза; *макрасацыялагічны* падыход А. Турэна.

Такім чынам, у сацыяльнай філасофіі, сацыялогіі і псіхалогіі распрацавана нямала фундаментальных тэарэтыка-метадалагічных падыходаў да даследавання праблем сацыяльнага парадку і сацыяльнага канфлікту як паасобку, так і ў іх уззаемадзеянні. На іх аснове атрыманы значныя навуковыя вынікі, якія абагацілі галоўную праблему грамадазнаўства – дыялектыку грамадскага развіцця. Важнейшым сярод іх з'яўляецца дыялектычны падыход, які дазваляе спалучыць разам не ўстойлівасці і дынамізму грамадскіх сістэм, ацаніць канфлікт як крыніцу самаразвіцця сацыяльнай арганізацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Тихомиров, Л.А. Монархическая государственность / Л.А. Тихомиров. – М., 1998.
2. Гофман, А. Семь лекций по истории социологии: учеб. пособие для вузов / А. Гофман. – 4-е изд., испр. – М.: «Книжный дом "Университет"», 2000. – 216 с.
3. Вебер, М. Основные понятия стратификации / М. Вебер // Социологические исследования. – 1994. – № 5.
4. Вебер, М. Избранное: Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер. – 2-е изд., доп. и испр. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 656 с.
5. Дюркгейм, Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Э. Дюркгейм. – М.: Канон + Реабилитация, 2006. – 349 с.
6. Мертон, Р.К. Социальная структура и аномия / Р.К. Мертон // Социологические исследования. – 1992. – № 3.
7. Большова, О.В. Социоструктурная взаимосвязь социального порядка и экономической стратификации в современной России: дис... канд. социол. наук / О.В. Большова. – Краснодар, 2005.
8. Шматко, Н.А. Плюрализация социального порядка и социальная топология / Н.А. Шматко // Социологические исследования. – 2001. – № 9. – С. 14–20.
9. Голосенко, И.А. Питирим Сорокин о внутренних нарушениях социального порядка / И.А. Голосенко. – СПб., 2000.
10. Алексеева, Т.А. Джон Роулс и его теория справедливости / Т.А. Алексеева // Вопросы философии. – 1994. – № 10.
11. Зайцев, А.К. Социальный конфликт / А.К. Зайцев. – М.: Academia, 2000. – 464 с.
12. Козер, Л.А. Функции социального конфликта / Л.А. Козер // Американская социологическая мысль. – М., 1996. – С. 542–556.
13. Конфликты в современной России (проблемы анализа и регулирования) / под ред. д-ра филос. наук Е.И. Степанова. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 344 с.
14. Дарендорф, Р. Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф // Социологические исследования. – 1994. – № 5.
15. Козер, Л.А. Функции социального конфликта / Л.А. Козер пер. с англ. О.А. Назаровой; под общ. ред. Л.Г. Ионина. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуал. книги, 2000. – 205 с.

SUMMARY

Social order and the social conflict: theoretical-methodological approaches to a study.

The history of the development is examined in the article of category «social order». The basic approaches of the study of this category are given. The role of the social conflict in the organization and development of social systems are analyzed.

УДК 141.7

М.А. Кузнецова,
аспірант кафедри філософії БДПУ

САЦЫЯЛЬНЫ ІДЭАЛ У ТВОРЧАЙ СПАДЧЫНЕ А.А. ЗІНОЎЕВА

У наш час перад цывілізацыяй паўстаюць глабальныя праблемы па вызначэнні найбольш адпаведных, у дадзеных умовах стратэгічных кірункаў сацыяльных пераўтварэнняў, накіраваных на ўстойлівае развіццё сучаснага свету.

Пасля вызначэння пэўнай мэты чалавек будзе сваю дзейнасць па аптымальнай схеме, якая дазволіць яе ўвасобіць, дасягнуць жаданага выніку. Не з'яўляюцца выключэннем і сацыяльныя пераўтварэнні ў структуры грамадскай дзейнасці чалавека, якія накіраваны на дасягненне найбольш справядлівага грамадскага ладу, іншымі словамі – сацыяльнага ідэалу. Такім чынам, сацыяльныя ідэалы неабходны грамадству як сэнсаўтваральныя кампаненты ў засваенні і пераўтварэнні сацыяльнай рэальнасці.

Гістарычны працэс шмат у чым вызначаецца чалавечай дзейнасцю ў пошуках сацыяльнага ідэалу. У цяперашні час грамадства сутыкаецца з сітуацыяй яго непрадказальнасці. Глабальныя праблемы сучаснасці цесна звязаны адна з адной, што сведчыць аб даволі глыбокім крызісе тэхнагеннага грамадства. Глабальныя небяспекі сучаснага свету цесна ўзаемазлучаны адна з адной і нагужаны сацыяльнымі, этнічнымі і нацыянальнымі канфліктамі [1, с. 80]. Разуменне гэтага, у тым ліку і на ўзроўні звычайнага ўсведамлення, прыводзіць да фарміравання грамадства рызык. Па вызначэнні У. Бека,

«грамадства рызык і значае, што мінулае губляе сваю дэтэрмінаваную сілу для сучаснасці. На яго месца, як прычына цяперашняга жыцця і дзейнасці, прыходзіць будучыня, гэта значыць нешта неіснуючае, канструюванае» [1, с. 175]. Няўстойлівая сітуацыя ў глабальным маштабе асабліва востра выяўляецца ў постсавецкіх грамадствах, якія знаходзяцца ва ўмовах няўпэўненасці ў заўтрашнім дні. Распад СССР паставіў перад былымі рэспублікамі задачы трансфармацыі да рынку і дэмакратыі – і як следства, сярод насельніцтва паўсталі новыя страхі, звязаныя са стратай жыццёвых арыенціраў. Глыбокі палітычны і духоўны крызіс прывёў да фарміравання крызіснага ўсведамлення, згубы цэласнага ўяўлення аб грамадстве і аб магчымых шляхах яго пераўтварэння і развіцця.

Можна меркаваць і аб тым, што не толькі постсавецкія, але і ўсё глабальнае грамадства ў цэлым з'яўляецца транзітывым, гэта значыць знаходзіцца ў цяперашні час у стане пераходу да новай стадыі свайго развіцця. Але якой будзе гэта стадыя, шмат у чым вызначаецца тымі мэтамі і задачамі, што ставяць перад сабой члены грамадства, а таксама той парадыгмай сацыяльных ведаў, на якую будуць абапірацца даследаванні, і, адпаведна, праграмы пераўтварэння і развіцця сучаснага свету. Менавіта таму пошук новых сацыяльных ідэалаў у філасофіі – адзін з неабходных сродкаў крытычнага аналізу